

**ZAŁOŻENIA DO USTAWY O SYSTEMIE UBEZPIECZENIA
SPOŁECZNEGO W ROLNICTWIE I RYBOŁÓWSTWIE**

Warszawa, maj 2008 r.

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

I. ZAŁOŻENIA OGÓLNE

System ubezpieczenia społecznego rolników, do którego obsługi powołano z dniem 1 stycznia 1991 r. Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, funkcjonuje na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz. U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291).

Powyższa ustawa przewiduje podleganie temu ubezpieczeniu obowiązkowo (niezależnie od woli danej osoby) lub na wniosek (dobrowolnie).

W ubezpieczeniu społecznym rolników funkcjonują na odrębnych zasadach finansowych dwa rodzaje ubezpieczenia:

- ubezpieczenie emerytalno-rentowe, finansowane z dotacji budżetowej, uzupełnionej dochodami ze składek ubezpieczonych rolników; składka na to ubezpieczenie wynosi obecnie 191,00 zł kwartalnie (w II kwartale 2008 r.)¹,
- ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie; realizację świadczeń z tego ubezpieczenia gwarantują wyłącznie składki od rolników gromadzone w Funduszu Składowym Ubezpieczenia Społecznego Rolników. Składka na to ubezpieczenie wynosi obecnie 78 zł kwartalnie².

W IV kwartale 2007 r. ubezpieczeniem społecznym rolników objętych było 1 598 197 osób, a emerytury lub renty pobierało w tym okresie 1 530 234 świadczeniobiorców.

Przeciętne świadczenie emerytalne rolnicze wypłacane przez KRUS wynosiło w 2007 r. 737,20 zł.³ Należy zaznaczyć, że najniższa emerytura (krajowa) w tym okresie wynosiła 597,46 zł.

Dotacja budżetowa do systemu ubezpieczenia społecznego rolników, funkcjonowania KRUS i realizacja innych zadań zleconych KRUS do realizacji (część budżetowa nr 72) w roku 2008 wyniesie 15 771 408 tys. zł, w tym do Funduszu Emerytalno-Rentowego 14 998 903 zł z przeznaczeniem na:

- dotację uzupełniającą do świadczeń emerytalno-rentowych wypłacanych zgodnie z ustawą o ubezpieczeniu społecznym rolników w wysokości 12.820.399 tys. zł (85,5 % ogólnej dotacji),
- dotację celową na pokrycie składek na ubezpieczenie zdrowotne rolników w kwocie 2.178.504 tys. zł (14,5 % ogólnej dotacji).

¹ tj. 30% najniższej emerytury wynoszącej od 1 marca 2008 r. 636, 29 zł,

² wysokość składki ustalana jest przez Radę Ubezpieczenia Społecznego Rolników,

³ źródło: Kwartalna Informacja Statystyczna KRUS za IV kwartał 2007 r., Warszawa 2008 r.,

Wprowadzenie zmian w obecnie funkcjonującym systemie ubezpieczenia społecznego rolników na podstawie ustawy uchwalonej w 1990 r. wynika przede wszystkim z:

- konieczności uwzględnienia zmian, jakie zaszły w rolnictwie od 1990 r., a w szczególności znacznego zróżnicowania gospodarstw rolnych pod względem dochodowości, także z uwagi na wprowadzenie instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej wspomagających dochody rolnicze,

- łączenia pracy w rolnictwie z inną działalnością zawodową, a więc przechodzenie (nawet wielokrotne) w okresie aktywności zawodowej z systemu ubezpieczenia w KRUS do systemu ubezpieczenia w ZUS i odwrotnie,

- uwzględnienia skutków reformy emerytalnej w ramach powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych (ZUS), z którego pierwsze wypłaty świadczeń rozpoczną się już w 2009 r.

Zakłada się, że podstawowym celem reformy będzie uporządkowanie organizacji i finansowania tego systemu ubezpieczenia społecznego oraz właściwe ukierunkowanie wsparcia ze środków publicznych do rolniczych świadczeń emerytalno-rentowych. Ubezpieczenia społeczne w rolnictwie winny stanowić istotny element systemowego oddziaływania państwa na sytuację społeczną i ekonomiczną rolnictwa. Z analiz wynika, że system ubezpieczenia społecznego rolników funkcjonujący w obecnym kształcie przez 17 lat wymaga zmian w następujących obszarach:

- 1) zakresu podmiotowego czyli kręgu osób obejmowanych tym ubezpieczeniem i zasad ustalania wymiaru składek na to ubezpieczenie,
- 2) ustalania prawa i wysokości świadczeń z ubezpieczenia,
- 3) zasad organizacji i finansowania systemu oraz statusu i organizacji instytucji realizującej ten system, tj. KRUS.

Należy przy tym zaznaczyć, że zachowana zostanie dotychczasowa generalna zasada podziału ubezpieczenia społecznego dla rolników na dwa odrębne ubezpieczenia finansowane z dwóch odrębnych funduszy:

- ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie w ramach tworzonego ze składek ubezpieczonych, samofinansującego się, Funduszu Składkowego Ubezpieczenia Społecznego Rolników (FSUSR) oraz
- ubezpieczenie emerytalno-rentowe w ramach Funduszu Emerytalno-Rentowego (FER)

z zachowaniem znacznej dotacji budżetowej do tego funduszu.

Zakres proponowanych zmian w systemie ubezpieczenia społecznego rolników będzie więc bardzo szeroki. Oprócz zmian *stricte* merytorycznych koniecznym jest również wprowadzenie regulacji odnoszących się do spraw proceduralnych (np. trybu postępowania o objęcie ubezpieczeniem, ustalenie wymiaru składek, przyznawanie prawa i wypłaty świadczeń) i zakresu danych osobowych i innych, jakie ubezpieczony jest obowiązany podać KRUS, których w obecnej ustawie brakuje. Należy także wprowadzić przepisy zapewniające spójność z przepisami o finansach publicznych, przepisami o zakładach opieki zdrowotnej i regulacji dotyczących ubezpieczenia zdrowotnego dla rolników i innych, które mają bezpośredni wpływ na funkcjonowanie systemu i instytucji KRUS. Przyjęcie zmian w tak szerokim zakresie wymagać będzie opracowania projektu nowej ustawy regulującej m.in. ubezpieczenie społeczne rolników, a nie nowelizację obecnej. Proponuje się, aby była to ustawa o systemie ubezpieczenia społecznego w rolnictwie i rybołówstwie.

II. OGÓLNE ZASADY OBEJMOWANIA UBEZPIECZENIEM

Tytułem do objęcia rolników ubezpieczeniem społecznym w rolnictwie i rybołówstwie będzie prowadzenie działalności rolniczej przez osobę fizyczną, a nie fakt bycia właścicielem gospodarstwa rolnego lub posiadaczem takiego gospodarstwa, jak jest to obecnie, i związane z tym domniemanie, że każdy właściciel gruntów zaliczonych do użytków rolnych lub dzierżawca takich gruntów, jeżeli dzierżawa jest zarejestrowana w ewidencji gruntów i budynków prowadzi na tych gruntach działalność rolniczą.

Ubezpieczeniu (w różnym zakresie) podlegać będzie rolnik, tj. osoba fizyczna prowadząca osobiście i na własny rachunek działalność rolniczą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (w oparciu o posiadane gospodarstwo rolne lub dział specjalny produkcji rolnej) oraz członkowie jego rodziny stale współpracujący przy prowadzeniu tej działalności (małżonek rolnika oraz jego krewni i powinowaci, definiowani obecnie jako domownicy), inne osoby pracujące okresowo (sezonowo) w gospodarstwie rolnym. Temu ubezpieczeniu podlegać będą również rybacy łodziowi i osoby fizyczne zatrudnione przez nich w związku z prowadzoną działalnością rybacką.

Za osobiste prowadzenie działalności rolniczej należy uznać osobiste wykonywanie pracy w gospodarstwie rolnym oraz podejmowanie wszelkich decyzji związanych

z prowadzeniem tej działalności (ryzyko gospodarcze i ekonomiczne, ponoszenie danin publicznych, zawieranie umów, itp.).

Zakłada się, że warunkiem objęcia rolnika prowadzącego działalność rolniczą, ubezpieczeniem społecznym w rolnictwie i rybołówstwie, będzie wpis do ewidencji producentów prowadzonej na podstawie przepisów o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności. Producent rolny figurujący w tej ewidencji, do ubezpieczenia będzie zgłaszał pozostałe osoby współpracujące z nim przy prowadzeniu działalności rolniczej (małżonka i innych członków jego rodziny) oraz inne osoby pracujące w jego gospodarstwie rolnym.

Rolnicy prowadzący działalność rolniczą, którzy nie są wpisani do ewidencji producentów, objęci zostaną ubezpieczeniem społecznym osób prowadzących działalność rolniczą, jeżeli udowodnią, że prowadzą działalność rolniczą (np. będący podatnikami podatku dochodowego od działów specjalnych produkcji rolnej, będący podatnikami podatku VAT).

KRUS jako instytucja ubezpieczeniowa obowiązana będzie do prowadzenia centralnego rejestru osób ubezpieczonych (wraz z historią ich ubezpieczenia w KRUS i opłacania składek na ubezpieczenie - indywidualna ewidencja okresów i wysokości opłaconych składek) i świadczeniobiorców.

Proponuje się rozszerzenie i uszczegółowienie definicji działalności rolniczej dla celów ubezpieczenia. Za działalność rolniczą uznawać się będzie działalność w zakresie produkcji roślinnej i zwierzęcej, w tym produkcji materiału siewnego, szkółkarskiego, hodowlanego oraz reprodukcyjnego, produkcję warzywniczą, gruntową, szklarniową i pod folią, produkcję roślin ozdobnych, grzybów uprawnych i sadowniczą, chów, hodowlę i produkcję materiału zarodowego ssaków, ptactwa i owadów użytkowych, produkcję zwierzęcą typu przemysłowego lub fermowego, chów i hodowlę ryb i innych organizmów żyjących w wodzie w gospodarstwie rolnym, a także uprawy w szklarniach i ogrzewanych tunelach foliowych, uprawy grzybów i ich grzybni, uprawy roślin "in vitro", fermową hodowlę i chów drobiu rzeźnego i nieśnego, wylęgarnię drobiu, hodowlę i chów zwierząt futerkowych i laboratoryjnych, chów i hodowlę dżdżownic, entomofagów i jedwabników, prowadzenie pasiek oraz chów i hodowlę innych zwierząt poza gospodarstwem rolnym w rozumieniu przepisów o podatku rolnym.

Ubezpieczeniem społecznym w rolnictwie i rybołówstwie będą objęci rybacy łodziowi, tj. osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą polegającą na wykonywaniu rybactwa morskiego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przy użyciu łodzi o długości całkowitej

nieprzekraczającej 10 m, oraz – analogicznie jak w przypadku osób prowadzących działalność rolniczą – osoby fizyczne zatrudnione przez rybaków łodziowych. Działalność gospodarcza prowadzona przez tak zdefiniowanych rybaków łodziowych nie ma charakteru *stricte* rynkowego. Podstawą wymiaru składki dla rybaków łodziowych będzie, podobnie jak w przypadku rolników 10% kwoty najniższej emerytury, natomiast dla zatrudnianych przez nich pracowników dwukrotność tej kwoty. Katalog świadczeń będzie również analogiczny: dla rybaków jak dla rolników, a dla osób fizycznych zatrudnianych przez rybaków jak dla pracowników rolnych. W ślad za tą inicjatywą wprowadzone będą znaczące zmiany w systemie orzecznictwa lekarskiego KRUS (obecnie bowiem lekarze rzeczoznawcy KRUS oraz Komisje Lekarskie KRUS, w związku z prowadzonym postępowaniem o ustalenie prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego rolników, przygotowani są wyłącznie do orzekania o niezdolności ubezpieczonego do pracy w gospodarstwie rolnym).

III. RODZAJE I ZAKRESY UBEZPIECZENIA

Ubezpieczenie społeczne w rolnictwie i rybołówstwie obejmować będzie, tak jak dotychczas w ubezpieczeniu społecznym rolników, dwa odrębne ubezpieczenia finansowane z dwóch odrębnych funduszy w ramach odrębnie zdefiniowanych składek:

- ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie obejmujące świadczenia związane z ryzykiem wypadku przy pracy w rolnictwie lub działalności rybackiej, choroby i macierzyństwa, które będzie pełne lub częściowe; częściowe ubezpieczenie obejmować będzie wyłącznie świadczenia z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej,
- ubezpieczenie emerytalno-rentowe, z którego finansowane będą świadczenia emerytalno-rentowe wraz z dodatkami oraz zasiłek pogrzebowy.

Pełny zakres ubezpieczenia społecznego w rolnictwie i rybołówstwie obejmować będzie pełne ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie oraz ubezpieczenie emerytalno-rentowe. Ubezpieczenie będzie obowiązkowe (z mocy ustawy) lub dobrowolne (na wniosek), przy czym zakres każdego z tych ubezpieczeń będzie zróżnicowany.

Ubezpieczenie społeczne w rolnictwie i rybołówstwie obejmować będzie:

- obowiązkowe w pełnym zakresie (pełne ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie oraz emerytalno-rentowe) tylko dla tych rolników i osób współpracujących z nimi przy prowadzeniu działalności rolniczej, jeżeli gospodarstwo rolne stanowi dla nich jedyne źródło utrzymania, czyli nie mają oni tytułu do objęcia obowiązkowym powszechnym systemem ubezpieczeń społecznych,
- obowiązkowe wypadkowe (niepełne wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie czyli ograniczone wyłącznie do świadczenia z tytułu wypadku przy pracy rolniczej) dla wszystkich rolników i osób z nimi współpracujących przy prowadzeniu działalności rolniczej, dla których gospodarstwo rolne jest tylko jednym ze źródeł utrzymania; w ten sposób wprowadzone zostanie obowiązkowe zabezpieczenie od wypadków przy pracy rolniczej dla wszystkich osób pracujących w gospodarstwach rolnych, w tym prewencją wypadkową i rehabilitacją leczniczą wypadkową⁴.

Ubezpieczeniu społecznemu w rolnictwie i rybołówstwie będą mogli podlegać dobrowolnie w pełnym zakresie:

- rolnicy, którzy po co najmniej 3-letnim nieprzerwanym okresie podlegania obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu osób prowadzących działalność rolniczą w pełnym zakresie (tj. ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu oraz emerytalno-rentowemu) podejmą się prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej w niewielkim rozmiarze; będzie to wyłącznie pozarolnicza działalność gospodarcza podlegająca rejestracji w ewidencji osób prowadzących działalność gospodarczą prowadzonej przez gminy, jeżeli dochód z tej działalności nie będzie przekraczać określonej ustawowo, i waloryzowanej corocznie o wskaźnik inflacji, kwoty granicznej; musi być bowiem zachowana generalna zasada, że to działalność rolnicza, a nie gospodarcza jest podstawowym źródłem utrzymania dla rolnika korzystającego z możliwości ubezpieczenia w KRUS, a nie w ZUS,
- osoby współpracujące przy prowadzeniu działalności rolniczej (dzisiejsi domownicy) pod takimi samymi warunkami odnośnie długości okresu podlegania ubezpieczeniu jak zostały określone wyżej dla rolnika, z tym że będzie to wyłącznie ubezpieczenie okresowe (np. na 2 lata) na czas rozwinięcia działalności gospodarczej bez względu na wysokość osiąganego z tej pozarolniczej działalności dochodu,

⁴ ubezpieczenie powszechne z racji wykonywania jeszcze innej pracy zarobkowej nie obejmuje bowiem zabezpieczenia od wypadków w rolnictwie; obecnie ubezpieczenie wypadkowe w KRUS dla tzw. „dwuzawodowców” jest wyłącznie dobrowolne,

- rybacy łodziowi oraz osoby fizyczne przez nich zatrudnione w związku z prowadzoną przez nich działalnością rybacką.

Kontynuowanie podlegania ubezpieczeniu społecznemu dla osób prowadzących działalność rolniczą w przypadku podjęcia pozarolniczej działalności gospodarczej przez ww. osoby wymagać będzie zgłoszenia wniosku do KRUS w ustawowo określonym terminie, tak aby te osoby nie zostały objęte powszechnym systemem ubezpieczeń.

Jednocześnie należy dodać, że przysługiwać będą tym osobom wyłącznie świadczenia przewidziane dla rolnika i osób współpracujących w działalności rolniczej. Dlatego też osoby te powinny być obowiązkowo objęte ubezpieczeniem wypadkowym w systemie powszechnym od wypadków przy pracy związanych z prowadzeniem pozarolniczej działalności gospodarczej⁵.

Ubezpieczeniem społecznym w rolnictwie i rybołówstwie dobrowolnie w pełnym zakresie można będzie również objąć, na wniosek rolnika lub rybaka łodziowego, osoby obce dla nich, wykonujące sezonowo pracę w gospodarstwie rolnym lub w związku z prowadzoną działalnością rybacką na podstawie stosunku pracy, umowy zlecenia lub innej umowy, do której stosuje się przepisy dotyczące umów zlecenia, nie prowadzące działalności gospodarczej. Objęcie osób, które będą pracować na podstawie ww. umów w gospodarstwie rolnika lub w związku z prowadzeniem działalności rybackiej, ubezpieczeniem społecznym w rolnictwie i rybołówstwie, zwolni te osoby od ubezpieczenia w ZUS. Wybór systemu ubezpieczenia - powszechny lub rolny musi być jednak potwierdzony zgodnym oświadczeniem stron złożonym w KRUS - rolnika i osoby wykonującej sezonowo prace w jego gospodarstwie rolnym lub rybaka łodziowego i osoby sezonowo zatrudnionej w związku z prowadzoną działalnością rybacką. Osoby zatrudnione sezonowo powinny być pouczone o konsekwencjach wyboru takiego ubezpieczenia – przysługiwać im bowiem będą świadczenia przewidziane dla rolników i osób z nimi współpracujących. Oświadczenie w tej materii będzie wiążące w całym okresie, na jaki została zawarta umowa.

Ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu dobrowolnie będzie mógł podlegać również rolnik i osoba współpracująca podejmująca okresowo zatrudnienie poza gospodarstwem rolnym, o ile dochód z pracy nie przekracza kwoty połowy minimalnego wynagrodzenia za pracę. Będą to więc wyłącznie krótkotrwałe prace w niepełnym wymiarze czasu pracy. Przedmiotowe dobrowolne ubezpieczenie nie będzie jednak zwalniać z obowiązku ubezpieczenia w ZUS, a więc będzie to ubezpieczenie podwójne.

⁵ wymaga to wprowadzenia stosownej zmiany do przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych,

Ponadto wyłącznie ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu obowiązkowo na dotychczasowych zasadach podlegałyby osoby pobierające renty strukturalne współfinansowane ze środków pochodzących z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej lub ze środków pochodzących z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz osoby, które przekazały swoje grunty do zalesienia.

IV. SKŁADKI NA UBEZPIECZENIE

1. Ogólne zasady opłacania składek

Obecnie składki na ubezpieczenie społeczne rolników opłacane są kwartalnie. Są niepodzielne bez względu na fakt, czy rolnik podlegał ubezpieczeniu przez cały kwartał czy tylko część tego kwartału. Proponuje się przejście ze składki kwartalnej na ubezpieczenie na składkę miesięczną, wymierzaną za faktyczny okres podlegania ubezpieczeniu. Jeżeli zatem rolnik będzie podlegał ubezpieczeniu przez część miesiąca, to składka zostanie ustalona za faktyczny okres podlegania ubezpieczeniu w tym miesiącu. Za zmianą sposobu ustalania składek przemawia fakt, że rolnik nie zawsze będzie podlegał ubezpieczeniu przez pełny miesiąc.

Opłacanie składek miesięcznych powinno następować raz na kwartał, tak jak dotychczas do końca pierwszego miesiąca każdego kwartału. Za takim trybem opłacania składek, przemawia fakt, że z jednej strony fundusze ubezpieczenia społecznego będą otrzymywać na bieżąco wpłaty składek na pokrycie wypłacanych świadczeń, z drugiej zaś strony rolnicy tylko raz w kwartale będą obciążeni obowiązkiem zapłaty. Poza tym opłacając składkę w ten sposób będą ponosić niższe opłaty na rzecz poczty i banków.

2. Składki na ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie

Ponieważ ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie będzie oparte, jak dotychczas, na samofinansowaniu, nie proponuje się żadnych radykalnych zmian w zakresie opłacania składek na to ubezpieczenie. Wysokość składki i wysokość świadczeń będzie ściśle związana. O wysokości składki na to ubezpieczenie decydować więc będzie stan finansów funduszu składkowego. Jej wysokość uchwalana będzie przez Radę Ubezpieczenia Społecznego Rolników, reprezentującą interesy ubezpieczonych i świadczeniobiorców. Proponuje się, aby składka określana była w rocznym planie finansowym z możliwością jej zmiany (podwyższenia) w ciągu roku z uwagi na stan finansów funduszu składkowego.

Składka podstawowa będzie jednakowa dla wszystkich ubezpieczonych, jednakowe więc będą również świadczenia z tego ubezpieczenia. Proponuje się jednak wprowadzić fakultatywną możliwość stosownej modyfikacji składki podstawowej - podwyższenia w zależności od wskaźnika wypadkowości w gospodarstwie rolnym oraz ewentualnego obniżenia w zależności od stopnia wdrożenia w gospodarstwie rolnym zasad bezpiecznej pracy, co wymagać będzie jednak wdrożenia przez KRUS systemu monitoringu i kontroli przestrzegania zasad bhp w gospodarstwach rolnych.

Osoby objęte częściowym ubezpieczeniem wypadkowym, chorobowym i macierzyńskim, tylko w zakresie jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy rolniczej będą płacić tylko część składki (np. 1/2 jej wymiaru).

3. Składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe

Charakterystyczną cechą obecnego systemu ubezpieczeń społecznych rolników jest nierównomierne obciążenie składką dochodów z produkcji rolniczej. Składka jest bardzo dużym obciążeniem dla gospodarstw o niskim poziomie dochodów z produkcji rolniczej, natomiast stanowi niewielki odsetek dochodów dla gospodarstw o znacznym dochodzie. Równej wysokości składka (30 % kwoty najniższej emerytury kwartalnie) dla wszystkich ubezpieczonych uruchamia zatem niekorzystny mechanizm redystrybucji socjalnej. Niekwestionowane jest obecnie wprowadzenie rozwiązania polegającego na zróżnicowaniu składki, przy czym dotacja z budżetu państwa powinna być kierowana do tych ubezpieczonych, którzy osiągają niskie dochody i nie stać ich na sfinansowanie ubezpieczenia społecznego. W związku z powyższym zakłada się, że rozwiązaniem docelowym będzie obliczanie wymiaru składek w oparciu o rzeczywiste dochody z działalności rolniczej. Będzie się to wiązało z koniecznością prowadzenia przez rolników rachunkowości rolnej.

Obecnie proponuje się dwa warianty różnicowania składek:

1. W zależności od wielkości gospodarstwa. Podstawą do obliczania wymiaru składki pozostałaby kwota najniższej emerytury, tj. 636,29 zł, kwartalnie – 30% kwoty najniższej emerytury. Dla potrzeb tego rozwiązania przyjęto trzy progi obszarowe gospodarstw rolnych, przy czym osoby prowadzące gospodarstwo rolne o powierzchni 0,00-50,00 ha płaciłyby składkę na dotychczasowym poziomie, czyli 10 % kwoty najniższej emerytury miesięcznie tj. 63,63 zł, osoby prowadzące gospodarstwa o powierzchni 50,00-100 ha płaciłyby składkę 15 % kwoty najniższej emerytury, a powyżej 100 ha oraz pracownicy rolni – 20 % kwoty najniższej emerytury. Dla osób prowadzących podwójną działalność – rolniczą i pozarolniczą składka

wynosiłaby dwukrotność składki dla osoby prowadzącej gospodarstwo powyżej 100 ha tj. 40 % kwoty najniższej emerytury. Plusy przyjęcia takiego rozwiązania to łatwość i szybkość wprowadzenia rozwiązania w życie, brak konieczności dodatkowego zatrudniania personelu do obsługi systemu, możliwość obliczenia skutków finansowych. W rozwiązaniu przyjmuje się wielkość posiadanego gospodarstwa w hektarach fizycznych, aby nie utrwać archaicznej i wykorzystywanej wyłącznie do celów podatku rolnego instytucji hektara przeliczeniowego – żadna z instytucji obsługujących rolników nie posługuje się tą wartością. W rachunkach, w których liczbę gospodarstw podaje się w tysiącach powierzchnia przeliczeniowa jest zazwyczaj bliska powierzchni wyrażonej w hektarach fizycznych.

Szacowany wymiar składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe rolników

Lp.	Powierzchnia gospodarstwa rolnego w ha przeliczeniowych	Liczba płatników składek (gospodarstw rolnych)	Liczba ubezpieczonych	Jednostkowa miesięczna składka	Roczny wymiar składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe w tys. zł
1	2	3	4	5	6
1	0,00 - 1,01*	185 205	206 542	63,63	157 707
2	1,01 - 2,00	236 539	300 970	63,63	229 809
3	2,01- 3,00	131 830	171 797	63,63	131 177
4	3,01 - 5,00	177 228	239 304	63,63	182 723
5	5,01 - 10,00	228 683	332 575	63,63	253 941
6	10,01-15,00	91 514	142 057	63,63	108 469
7	15,01-20,00	41 039	66 612	63,63	50 862
8	20,01-30,00	31 812	53 834	63,63	41 105
9	30,01 - 50,00	16 760	29 753	63,63	22 718
10	50,01 - 100,00	7 188	12 746	95,44	14 597
11	100,01	3 034	4 926	127,26 20% emerytury podstawowej	7 523
12	działy specjalne produkcji rolnej	7 041	9 538	63,63	7 283
13	pracownicy rolni		12 231	127,26	18 678
14	ubezpieczeni prowadzący dodatkowo pozarolniczą działalność gospodarczą		70 598	254,52 40% emerytury podstawowej	215 623
	Razem	1 157 873	1 582 885		x
			Ogółem oszacowany roczny przypis w tys zł		1 442 215

Źródło: opracowanie własne KRUS maj 2008.

2. W zależności od wysokości dochodu z gospodarstwa rolnego liczonego z wykorzystaniem metody standardowej nadwyżki bezpośredniej (SNB). Punktem wyjścia do obliczania dochodów gospodarstw rolnych według tej metody jest określenie współczynników standardowej nadwyżki bezpośredniej (SNB) w dobranej statystycznie grupie gospodarstw rolnych. Współczynniki te stanowią nadwyżkę wartości produkcji i dopłat bezpośrednich nad wartością kosztów bezpośrednich. Są one obliczane odrębnie dla każdego rodzaju upraw oraz poszczególnych gatunków i grup wiekowych zwierząt gospodarskich w gospodarstwach poszczególnych regionów. Współczynniki SNB liczone są jako średnie z ostatnich 3 lat. Wskaźniki SNB, jak i kalkulator (tabela) do obliczania wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego będą opracowywane przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 29 listopada 2000 r. o zbieraniu i wykorzystywaniu danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Dz.U. z 2001 r. Nr 3, poz. 20, z późn. zm.).

Analogiczny sposób obliczania wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego miał zastosowanie w Sektorowym Programie Operacyjnym „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” oraz jest stosowany w działaniu „Modernizacja gospodarstw rolnych” w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Standardowy sposób liczenia dochodu z gospodarstwa stwarza przesłanki do indywidualizacji dochodu każdego gospodarstwa w nawiązaniu do jego specyfiki, która wyraża się położeniem geograficznym, typem (strukturą) produkcji i wielkością gospodarstw oraz pozwala uniknąć błędu wynikającego z nadmiernego uśrednienia jednostkowej wielkości dochodu (wynikających z danych GUS). Przybliży nas o krok do sytuacji docelowej tj. określenia wymiaru składki w oparciu o realne dochody – ma walor edukacyjny.

Wdrożenie metodologii ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne rolników w oparciu o SNB nie będzie skomplikowane, gdyż rolnicy samodzielnie obliczaliby wielkość ekonomiczną swojego gospodarstwa rolnego. KRUS wykorzystując dane dotyczące dopłat bezpośrednich, prowadziłby weryfikację prawidłowości obliczenia przez rolnika wielkości ekonomicznej gospodarstwa – podstawy wymiaru składki.

Składka na ubezpieczenie emerytalno-rentowe składała się będzie z dwóch części – składki podstawowej-osobowej i składki dodatkowej, która dla gospodarstw mieszczących się w klasie wielkości ekonomicznej 6-16 ESU (Europejska Jednostka Wielkości) będzie opłacana dobrowolnie, a powyżej 16 ESU obowiązkowo. Tak więc obowiązek określenia wielkości ekonomicznej gospodarstwa będą mieli wszyscy rolnicy, tak aby mogli stwierdzić czy są

uprawnieni do płacenia dodatkowej składki tzn. przekroczyli 6 ESU lub są zobowiązani do płacenia dodatkowej składki obowiązkowo. Praktycznie, obliczanie wielkości ekonomicznej gospodarstwa będzie wyglądało tak, że osoby, których wielkość ekonomiczna gospodarstwa przekroczy 6 ESU i są zainteresowane opłacaniem dodatkowej składki oraz osoby, których wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego przekroczy 16 ESU i będą do jej opłacania zobowiązane do dnia 30 maja każdego roku będą przedkładały w najbliższej jednostce terenowej KRUS wyliczenie wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego za rok poprzedni. KRUS będzie prowadziła kontrolę poprawności wyliczenia wielkości ekonomicznej gospodarstwa. W przypadku błędu KRUS będzie stosowała sankcje w postaci wzrostu składki.

Wysokość składki podstawowej-osobowej pozostanie na dotychczasowym poziomie tj. 10 % kwoty najniższej emerytury – obecnie 63,60 zł miesięcznie. Wymiar składki dodatkowej prezentuje tabela.

Szacunkowy wymiar składki

ESU	Liczba ubezpieczonych	Miesięczna składka za 1 ubezpieczonego	Przypis składek w wymiarze rocznym w tys. zł
1	2	3	5
0 - 6	1 434 565	1 x 63,63	1 095 376
6 - 8	32 058	1,5 x 95,45	36 719
8 - 12	25 581	2 x 127,26	39 065
12 - 16	36 289	3 x 190,89	83 126
16 - 30	24 161	4 x 254,52	128 769
Razem	1 582 885	X	1 383 055

Źródło: opracowanie własne KRUS, maj 2008

Do obliczeń wykorzystano:

- 1) wysokość emerytury podstawowej w wysokości obowiązującej w marcu 2008 - 636,29 zł,
- 2) składkę podstawową w kwocie równej 10% emerytury podstawowej, tj. 63,63 zł,
- 3) dane o liczbie ubezpieczonych (osób objętych ubezpieczeniem emerytalno-rentowym rolników) według powierzchni gospodarstw rolnych według stanu na 31.12.2007 r.,
- 4) dane Głównego Urzędu Statystycznego z wydawnictwa - Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r.

V. ŚWIADCZENIA EMERYTALNO – RENTOWE

Prawo do emerytury osoby ubezpieczonej w KRUS, tak jak obecnie, będzie uzależnione od osiągnięcia wieku emerytalnego (który wynosi dla kobiet 60 lat, a dla mężczyzn 65 lat) oraz posiadania wymaganego – co najmniej 25-letniego - okresu ubezpieczenia i opłacania składek na

ubezpieczenie emerytalno-rentowe. Do tego wymaganego okresu zaliczany będzie wyłącznie okres, za który składka została opłacona.

Sposób ustalania wysokości emerytury również generalnie się nie zmieni. Emerytura składać się będzie z części składkowej (ubezpieczeniowej uzależnionej od długości okresu opłacania składek i od wysokości tych składek) oraz części uzupełniającej stanowiącej *de facto* emeryturę państwową (finansowaną całkowicie ze środków budżetowych) stanowiącej rekompensatę za przekazanie gospodarstwa rolnego.

Część składkową obliczać się będzie, analogicznie jak obecnie, po 1% najniższej emerytury za każdy rok podlegania ubezpieczeniu i opłacenia składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe w podstawowej wysokości⁶. Część uzupełniającą obliczać się będzie podobnie jak obecnie. Za 25 lat opłacania składki, czyli za minimalny okres wymagany do nabycia emerytury rolniczej, część uzupełniająca wynosić będzie 92% najniższej emerytury i będzie ulegać obniżeniu o 0,5% za każdy następny rok ubezpieczenia i opłacania składek.

Zatem tak jak obecnie, za minimalny 25-letni okres ubezpieczenia i opłacania składki w podstawowej wysokości, jeżeli rolnik - emeryt przekaże gospodarstwo rolne w związku z nabyciem praw emerytalnych, przysługiwać mu będzie emerytura na poziomie 1,17⁷ najniższej emerytury pracowniczej⁸ (tj. obecnie 744 zł). Za dłuższy okres opłacania składek będzie emerytura odpowiednio wyższa.

Wyższe świadczenie emerytalne przysługiwać będzie rolnikom, którzy opłacać będą oprócz składki podstawowej (osobowej) także składkę dodatkową. Z tytułu opłacania tej składki zwiększana będzie część składkowa emerytury. Zwiększenie ustalone będzie jako równość kwoty będącej wynikiem podzielenia sumy składek dodatkowych (które będą zaewidencjonowane na indywidualnym koncie emerytalnym rolnika) przez średnie dalsze trwanie życia dla osób w wieku równym wiekowi przejścia na emeryturę według tablic trwania życia ogłaszanych przez Prezesa GUS dla celów emerytalnych⁹. Składki dodatkowe opłacone przez rolnika zaewidencjonowane na jego koncie emerytalnym będą waloryzowane wskaźnikiem waloryzacji najniższej emerytury. W ten sposób zachowana zostanie ich realna wartość

⁶ podstawowa (minimalna) składka będzie wynosić tyle ile obecnie składka ryczałtowa,

⁷ 0,25 wskaźnik części składkowej – tj. 1% najniższej emerytury za każdy rok, oraz 0,92 wskaźnik części uzupełniającej - tj. 92% najniższej emerytury- art. 25 i 26 obecnie obowiązującej ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników,

⁸ najniższa emerytura wynosi od 1 marca 2008 r. 636,29 zł.,

⁹ na podstawie dyspozycji zawartej w art. 26 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353, z późn. zm.),

w odpowiedniej proporcji do składki podstawowej, która ustalana będzie jako odpowiedni procent najniższej emerytury.

Szacuje się, że proponowana zmiana w ustalaniu wysokości świadczeń emerytalnych nie spowoduje wzrostu wydatków z budżetu państwa na te świadczenia, mimo iż ich wysokość dla osób opłacających wyższą składkę będzie odpowiednio wyższa.

Przykład:

Jeżeli rolnik uzyska emeryturę rolniczą z tytułu 25 lat opłacania składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe w wieku 60 lat¹⁰, a w tym czasie opłacał również składkę dodatkową w najwyższej proponowanej w rozdziale IV wysokości¹¹ (254 - 63= 191 zł), jego emerytura w wysokości 744 zł ulegnie zwiększeniu o kwotę 225 zł, a jeśli w wieku 65¹² lat, to o kwotę 282 zł.

Zwiększenie części składkowej z tytułu opłacania składki dodatkowej nie będzie przysługiwać do renty.

W związku z tym, że za osobę współpracującą (dzisiejszego domownika), a także pracownika rolnego opłacana będzie obowiązkowo tylko składka podstawowa – osobowa i są to osoby, których warunek przekazania gospodarstwa rolnego nie dotyczy, ponieważ są one wyłącznie osobami pracującymi w gospodarstwie, a nie jego właścicielami, ustalanie wysokości świadczeń powinno ulec modyfikacji. Domownikom przysługują takie same świadczenia jak rolnikom. Proponuje się więc, aby domownikom i pracownikom rolnym świadczenie emerytalne ustalane było w inny sposób – część składkowa + część dopełniająca do najniższej emerytury¹³. Należy zaznaczyć, że z reguły domownik zmienia swój status na rolnika i już w wieku emerytalnym prawo do emerytury przysługuje mu jako rolnikowi. Przypadki domowników emerytów będą więc sporadyczne, bo jeżeli domownik nie przejmie gospodarstwa rolnego i nie stanie się rolnikiem, jego źródłem zarobkowania staje się praca lub działalność pozarolnicza i wtedy przechodzi do systemu ubezpieczenia powszechnego.

¹⁰ średnie dalsze trwanie życia dla emeryta w wieku 60 lat, wynosi, wg tablic GUS z 25 marca 2008 r., 254,3 miesiące,

¹¹ patrz tabela na str. 13,

¹² średnie dalsze trwanie życia dla emeryta w wieku 65 lat, wynosi, wg tablic GUS z 25 marca 2008 r., 202,7 miesięcy,

¹³ należy zauważyć, że pod rządami ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (Dz. U. Nr 40, poz. 268, z późn. zm.) domownicy otrzymywali świadczenie emerytalne na poziomie najniższej emerytury, ponieważ nie dotyczył ich obowiązek przekazania gospodarstwa rolnego,

Na zasadach określonych dla osób współpracujących i pracowników rolnych będą ustalane świadczenia emerytalne dla rybaków łódziowych oraz osób fizycznych zatrudnianych przez nich w związku z prowadzoną działalnością rybacką.

Należy dodać, że emerytura rolna będzie się łączyć z emeryturą z powszechnego systemu ubezpieczeń, w przypadku osób, które w okresie swojej aktywności zawodowej ubezpieczone były w KRUS i ZUS. Stosowne propozycje regulacji w tym zakresie wniesione zostały do projektu ustawy o emeryturach kapitałowych, która została już przyjęta już przez Komitet Rady Ministrów¹⁴. Wypłaty emerytur ze zreformowanego powszechnego systemu emerytalnego rozpoczną się w 2009 r. i dotyczyć będą osób urodzonych po 31 grudnia 1948 r.

Dla ww. osób, które w trakcie aktywności zawodowej podlegały ubezpieczeniu w ZUS i KRUS przyjęto w ww. projekcie następujące zasady wypłaty świadczeń emerytalnych:

- osoby, które przez większość aktywnego życia zawodowego (przez co najmniej 25 lat¹⁵) utrzymywały się wyłącznie z gospodarstwa rolnego lub działalności rybackiej i opłacały z tego tytułu składki na ubezpieczenie społeczne w KRUS (emerytalno-rentowe) i posiadają także okresy opłacania składek do ZUS, otrzymają dwie emerytury – jedną z KRUS, drugą z ZUS (emerytura z FUS + ze składek zgromadzonych w OFE),
- osoby legitymujące się krótszym niż 25-letni stażem ubezpieczenia w KRUS otrzymają łączone świadczenie emerytalne z ZUS: emerytura z FUS zwiększona o część rolną (za okresy opłacania składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe liczoną wg zasad określonych dla części składkowej emerytury w systemie rolnym) wraz z emeryturą dożywotnią ze składek zgromadzonych w OFE.

Odpowiednio do przyjętych rozwiązań w zakresie ustalania prawa i wysokości świadczeń emerytalnych przyjęte zostaną rozwiązania odnośnie ustalania rent z tytułu niezdolności do pracy. Ponieważ generalną zasadą będzie przyznawanie rent okresowych (do czasu odzyskania zdolności do pracy wspieranej rehabilitacją leczniczą w zakładach rehabilitacji leczniczej prowadzonych przez KRUS) złagodzone zostaną warunki odnośnie zawieszalności części świadczenia (części uzupełniającej w przypadku prowadzenia działalności rolniczej w okresie pobierania renty) kosztem wysokości pełnego świadczenia.

¹⁴ 8 maja br.,

¹⁵ tyle wynosi obecnie wymagany staż ubezpieczeniowy do uzyskania emerytury rolniczej i nie przewiduje się zmiany w tym zakresie,

Gwarantowana będzie wypłata renty w kwocie najniższej renty w systemie powszechnym¹⁶, chyba że całkowita niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym związana będzie z niezdolnością do samodzielnej egzystencji.

Do rent nie będzie przysługiwało zwiększenie części składkowej z tytułu opłacania składki dodatkowej. Emerytura powinna być bowiem świadczeniem bardziej korzystnym co do wysokości niż renta. Nie będzie prawa do zbiegu renty rolniczej z rentą z powszechnego systemu ubezpieczenia społecznego dla osób, które posiadają okresy ubezpieczenia w ZUS i w KRUS. Tak jak obecnie będzie przysługiwało wyłącznie jedno świadczenie wybrane przez uprawnionego. Do renty zaliczany będzie okres innego ubezpieczenia na zasadach dotychczasowych (tj. ryczałtowo¹⁷).

VI. ZASADY FINANSOWANIA SYSTEMU UBEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO ROLNIKÓW I ORGANIZACJI KRUS

Przewiduje się uporządkowanie, uproszczenie i zapewnienie przejrzystości organizacji i funkcjonowania systemu i instytucji obsługującej ten system (ustawowe doprecyzowanie niektórych obszarów działania całego systemu, w tym m.in. w zakresie działalności rehabilitacyjnej i finansowania zakładów opieki zdrowotnej KRUS oraz Funduszu Składkowego).

Dla uproszczenia zasad finansowania proponuje się likwidację Funduszu Prewencji i Rehabilitacji oraz przejęcie jego zadań przez Fundusz Składkowy. Przewiduje się także nadanie KRUS osobowości prawnej, analogiczne jak ZUS. Spowoduje to, że obsługa ubezpieczenia czyli administracyjna działalność KRUS będzie finansowana z własnych środków tej instytucji, a nie z państwowego funduszu celowego – Funduszu Administracyjnego, który ulegnie likwidacji.

Zamierza się precyzyjnie określić zasady gospodarki finansowej Funduszu Składkowego w nowej ustawie, w tym w szczególności zasad gospodarowania jego majątkiem oraz zakres świadczeń o charakterze socjalnym na rzecz rolników, które mogą być finansowane z nadwyżki tego funduszu.

¹⁶ najniższa renta obecnie wynosi 489,44 zł.,

¹⁷ w odniesieniu do okresu ubezpieczenia rolnego przelicznik jest półtorakrotny,

VII. WEJŚCIE W ŻYCIE, SKUTKI SPOŁECZNE I FINANSOWE

Wdrożenie projektowanych rozwiązań planuje się od dnia 1 stycznia 2009 roku, przy czym jeżeli zostanie przyjęty wariant szacowania dochodów z wykorzystaniem metody standardowej nadwyżki bezpośredniej, zasadnicza część reformy tj. płacone zróżnicowanej składki nastąpi od III kwartału, czyli 1 lipca 2009 r. Zarówno Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, jak i Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego są przygotowane do realizacji nowych zadań nakładanych na te instytucje projektową ustawą. Niezbędny będzie wyłącznie czas na prowadzenie kampanii informacyjno-edukacyjnej wśród rolników w zakresie liczenia dochodu z gospodarstwa.

Podjęcie próby szacowania dochodów z działalności rolniczej, w sytuacji braku podstaw prawnych do prowadzenia rachunkowości rolnej oraz rozwiązań podatkowych zasługuje na szczególne uznanie i jest dużym krokiem w kierunku tworzenia przejrzystych zasad funkcjonowania rolnictwa w gospodarce rynkowej. Proponowana metodologia szacowania dochodów oparta jest o rachunkowość rolną prowadzoną dla celów rachunków narodowych w oparciu o zasady obowiązujące w Unii Europejskiej.

Niemniej jednak wprowadzenie projektowanych zmian może wywołać wiele kontrowersji wśród rolników i organizacji społeczno-zawodowych rolników w obszarze proponowanej metodologii szacowania dochodów jako podstawy wymiaru składki, które może być uznane przez nich za zbyt skomplikowane. Propozycja objęcia ubezpieczeniem pracowników rolnych może natomiast wywołać sprzeciw organizacji pracodawców, ze względu na nierówne obciążenie kosztami pracy. Zastrzeżenia mogą również zgłaszać organizacje związkowe pracowników co do proponowanego dla tych pracowników zabezpieczenia społecznego.

Podwyżka składek dla ubezpieczonych oraz rozszerzenie zakresu podmiotowego ustawy na nowe kategorie ubezpieczonych spowoduje w początkowym okresie wzrost wpływów ze składek do funduszu emerytalno-rentowego. Przypis składek w wymiarze rocznym dla wariantu według wielkości gospodarstwa szacowany jest na poziomie 1.442.215 tys. zł, przy czym zróżnicowaną składką zostanie objęty 1 % ubezpieczonych, a dla wariantu z wykorzystaniem metody SNB 1.383.055 tys. zł, przy zastosowaniu zróżnicowanej składki dla

blisko 10% ubezpieczonych, co w jednym i drugim wariantcie daje wzrost wpływów ze składek o ok. 200 tys. zł rocznie.

Przy zastosowaniu do różnicowania składki proponowanej metody szacowania dochodu należy założyć, że w miarę wzrostu dochodów rolników następował będzie wzrost składki, a tym samym wzrost wpływów do funduszu emerytalno-rentowego. W związku z obserwowaną tendencją wzrostu dochodów z działalności rolniczej należy więc spodziewać się wzrostu wpływów do tego funduszu ze składek. Nie należy się jednak spodziewać, że w okresie długofalowym zwiększony wpływ z tytułu składek obniży dotację budżetową do systemu. Można nawet spodziewać się jej wzrostu ponieważ w przyszłości może wzrosnąć liczba wypłacanych świadczeń emerytalno-rentowych, których wysokość nie będzie adekwatna do wysokości składki, nawet tej podwyższonej.

W przedłożonych założeniach nie proponuje się bowiem wzrostu udziału ubezpieczonych w finansowaniu świadczeń. Podwyżka składek przekładać się będzie bezpośrednio na wzrost świadczenia, w postaci zwiększenia części składkowej emerytury.

Zastosowanie nowej metody obliczania dochodu może zwiększyć koszty obsługi administracyjnej np. z tytułu kontroli prawidłowości wyliczenia podstawy wymiaru składki.

Wejście w życie ustawy nie będzie wymagało wprowadzenia okresów przejściowych w odniesieniu do obliczania wysokości składek i świadczeń. Przewiduje się jedynie wprowadzenie okresu przejściowego dla osób prowadzących działalność rolniczą, a które nie są wpisane do ewidencji producentów.

Proponowane rozwiązania nie są objęte zakresem prawa Unii Europejskiej.